

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

**АБАЙ ҚЎНОНБОЕВ ВА ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ
ПЕДАГОГИК ҚАРАШЛАРИ**

**Халқаро илмий-амалий конференция
2020 йил, 16-17 октябрь**

**АБАЙ ҚУНАНБАЕВ ЖӘНЕ ШЫҒЫС ДАНЫШПАНДАРЫНЫҢ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ**

**Халықаралық ғылыми-практикалық конференция
2020 жыл, 16-17 октябрь**

**International scientific and practical conference.
PEDAGOGICAL APPROACHES OF ABAY QUNANBAEV AND
THINKERS OF EAST.
16-17 october 2020 year.**

**Международная научно-практическая конференция
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ АБАЯ КУНАНБАЕВА И МЫСЛИТЕЛЕЙ
ВОСТОКА
16-17 октября, 2020 г.**

Жиззах 2020

КБК: 74.03

УЎК: 37

T-21

**«Абай Қўнонбев ва шарқ мутафаккирларининг педагогик қарашлари»
мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференция материаллари.**

Жиззах -2020. – 296 б.

(2-қисм).

Масъул муҳаррир:

Тангиров Абдуҳамит Жуманович – филология фанлари номзоди, доцент в.б.

Таҳрир хайъати:

Холбоева Г.А., Тангиров Н. А, Турганов Ё., Примов Ш.,Турсунов Д., Содиқова Д.,
Қуттибекова Г., Усмонов А. Қ, Жуманов Ф. С.

Такризчилар:

Тўрақулов Олим Холбўтаевич – Педагогика фанлари доктори
Дониёрова Шоира Хурсановна – Филология фанлари доктори, профессор в.б.
Ходжагельдиева Зульфия Мирзагельдиевна – Доктор PhD (Қозоғистон)

Мақолаларни тўпловчи ва нашрга тайёрловчи Бошланғич таълим методикаси кафедраси доценти в.б, филология фанлари номзоди Тангиров А.Ж.

Конференция мақолалар тўпламида қозоқ халқининг забардаст оқини Абай Қўнонбоев, шунингдек, шарқ мутафаккирларининг педагогик қарашлари ҳамда замонавий ўқитиш тизимида буюк алломаларнинг қарашларидан фойдаланиши йўллари борасидаги фикр ва қарашлар ҳамда илмий хулосалар қамраб олинган.

Анжуман материалларидан мазкур мавзулар атрофида илмий-тадқиқот ишлари олиб бораётган изланувчилар: олимлар, таянч докторантлар, магистрлар, талабалар ҳамда кенг жамоатчилик вакиллари фойдаланишлари мумкин.

Жиззах Давлат педагогика институти Илмий Кенгашининг 2020 йил 22 майдаги йиғилишда муҳокама қилинган (Баённома № 2) ва чоп этишга рухсат берилган.

Мақолалардаги материалларнинг тўғри ва ҳаққонийлиги учун муаллифлар жавобгар.

ISBN: 978-9943-6071-7-0

Жиззах, 2020

Бутунгурухваалохида ўқувчиёкиталабани рағбатлантиришга алохида эътибор қаратилиши лозим. Бунда кичик бир муваффақиятни қўлга киритган ўқувчи ёки талабанихам тақдирлаш зарур.

Таълим жараёнида бу каби кичик гуруҳларда ишлаш жараёнида Шарқ мутафаккирларининг ҳаёти, фаолияти, ижоди ўрганилиши, муҳокама қилиниши кутилган самарадорликка эришиш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш - энг олий саодатдир // Тошкент: Ўзбекистон. - 2015. 304 б.
2. Буюк сиймолар, алломалар (Ўрта Осиёлик машхур мутафаккир ва донишмандлар). К.И. Т.: А.Қодирийномли «Халқмероси» нашр., 1995. 102 б.
3. Ал Фаробий. Социально-этические трактаты. Алма-Ата. 1976. 198 б
4. Абу Али Ибн Сино Канун врачебной науки. Тошкент. 1985 й. 112 б.

SHARQ MUTAFAKKIRLARINING PEDAGOGIK QARASHLARI PEDAGOGIKA NAZARIYASINING METODOLOGIK ASOSI SIFATIDA

*Davurova G.A.- o'qituvchisi
Avazova S. talaba
Jizzax DPI*

Аннотация: Восточные мыслители аль-Хорезми, Фараби, Беруни, Ибн Сины педагогические взгляды, образовательные теории и идеи.

Annotation: Oriental thinkers al-Khorezmi, Farabi, Beruni, Ibn Sina's pedagogical views, educational theories and ideas.

“Bizning tariximizda jahonga dong taratgan ulug’ mutafakkirlar o’tgan ekan, ularning qoldirgan ilmiy-ma’naviy merosi, ibratli hayoti, ta’limoti bugungi muammolarni yechishda bizga qo’l kelayotgan ekan, bu merosni o’rganmaslikka, ta’riflamaslikka, targ’ib etmaslikka haqimiz yo’q.”

Islom Karimov

Ma’lumki, yosh avlod tarbiyasi juda murakkab va mas’uliyatli vazifa hisoblanib, barkamol shaxs tarbiyasi uzoq va uzluksiz davom etadigan murakkab jarayondir. Jamiyat taraqqiyotining har qanday bosqichida ham yosh avlod vakillari tarbiyasiga alohida e’tibor berilganligi tarixiy yozma manbalardan bizga ma’lum. Bugungi kunga kelib ushbu masala o’z ahamiyatini yo’qotgan emas va hattoki, bu masala davlat siyosati darajasiga ko’tarilgan. Jamiyat ma’naviy hayotini rivojlantirish o’sha jamiyatda faoliyat ko’rsatuvchi kishilarning intellektual salohiyati: ma’naviyati va marifati, ilm-fani va ta’lim-tarbiyasi to’risidagi bilimlarning nechog’lik ilmiy asoslanganligi, to’g’ri nazariy va amaliy negizlar asosida shakllanganligiga bog’liq. Shu sababli ham barkamol avlod ilmiy dunyoqarashini jahon ta’limi talablariga mos qilib shakllantirish o’ta muhim muammodir.

Ilk uyg’onish davrida yashab ijod etgan, buyuk donishmandimiz Muhammad al-Xorazmiy bo’lib, u bilim olishda talabalarning shaxsiy kuzatishlariga hamda olgan bilimlaridan foydalanishga katta e’tibor berdi. Bunda u ilmiy izlanuvchilarning ilmiy

manbalarni to'plash, ulardan foydalanish va kuzatganlarini tushuntira olish malakalarini hosil qilishga katta baho berdi. Agar e'tibor bergan bo'lsangiz, bu jarayonlar hozirgi ilmiy ishlar bilan shug'ulanayotgan, o'z ustida ishlayotgan va ilmiy salohiyatini oshirish maqsadida tinmayotgan yoshlardan talab qilinayotgan asosiy faoliyatlarini tashkil qiladigan jarayonlar hisoblanadi. Yana bundan tashqari, u olimlarni "Al-kitob al-muxtasar fi hisob al-jabr va-l-muqobala" asarida uch guruhga bo'lganligini ko'rishimiz mumkin. "Ulardan biri o'zidan avvalgililar qilgan ishlarini amalga oshirishda boshqalardan o'zib ketadi va uni o'zidan keyin qoluvchilarga meros qilib qoldiradi. Boshqasi o'zidan avvalgilarning asarlarini sharxlaydi va bu bilan qiyinchiliklarni osonlashtiradi, yopiqni ochadi, yo'lni yoritadi va uni tushunarliroq qiladi. Yoki bu ayrim kitoblarda nuqsonlar topadigan va sochilib yotganni to'playdigan odam bo'lib, u o'zidan avvalgililar haqida yaxshi fikrda bo'ladi, takkaburlik qilmaydi va o'zi qilgan ishidan mag'rurlanmaydi".

Muhammad al-Xorazmiyning bu fikrlari bir tomondan, olimlar faoliyatining ezgulikka xizmat qilishini yoritadi; ikkinchi tomondan, o'sha davrda ilmiy tadqiqot ishlari va o'qitishning metod va vositalaridan qay darajada foydalanganligini ko'rsatadi. Muhammad al-Xorazmiy bilishni sezgidan mantiqiy tasavvur orqali farq qilish haqida fikr bayon etgan: sezgi orqali bilish bu qisman bilish bo'lsa, mantiqiy bilish haqiqiy bilimning muhim tomonini namoyon etadi. U birinchilardan bo'lib, sinov-kuzatish va sinov metodlariga asos soldi va ilmiy kashfiyotlar odamlarning amaliy talablari asosida paydo bo'lishini o'zining ilmiy asarlarida asoslab bergan. Darhaqiqat, alloma qoldirgan boy ilmiy merosi o'zining amaliy ahamiyatini yo'qotmagan. Shuning uchun, mutafakkirning yoshlarga ta'lim-tarbiya berishda va ularning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishdagi qarashlaridan unumli foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Yana bir sharq allomalarimizdan biri Abu Nasr Farobiyning ta'limiy-axloqiy yo'nalishdagi qimmatli asarlari bizgacha yetib kelgan. Bular, "Baxt saodatga erishuv to'g'risida", "Fozil odamlar shahri", "Ilmlarning kelib chiqishi", "Aql to'g'risida risola" kabi asarlarida asosan inson kamoloti to'g'risidagi ta'limotni ilgari suradi. Farobiy ta'lim-tarbiyani uzviy birlikda olib borish haqida ta'lim bergan bo'lsa ham, ammo har birining insonni kamolga yetkazishda o'z o'rnini borligini alohida takidlaydi. Alloma inson kamolga yolg'iz o'zi erishib bo'lmaydi. U boshqalar bilan aloqada bo'lish, ularning ko'maklashuvi va munosabatlariga muhtoj bo'ladi, deydi. Farobiy "Ta'lim-tarbiyaning asosiy vazifasi jamiyat talablariga javob bera oladigan va shu jamiyat uchun xizmat qiladigan yetuk insonni tarbiyalashdan iboratdir." - deya takidlaydi. Allomaning bu qarashi hozirgi kunda ta'lim-tarbiyaning oldiga qo'yilgan asosiy vazifasini ifodalaydi.

Yoshlarga ta'lim-tarbiya berishda pedagogic qarashlari metodologik asos bo'lib xizmat qiladigan qomusiy olimimiz Abu Rayhon Beruniydir. Uning ilmiy bilimlarni egalash yo'llari, usullari haqidagi fikrlari hozirgi davr uchun ham dolzarbdir. U barcha illatlarning asosiy sababi ilmsizlikda deb biladi. Ilmlarni egalashda esa shaxsda intilish va qiziqish, muhitning rolini alohida takidlaydi.

Beruniy o'zining asarlarida quyidagi fikrlarni ilgari suradi, O'quvchiga bilim berishda:

- O'quvchini zeriktirmaslik;
- Bilim berishda bir xil narsani yoki bir xil fanni o'rgatavermaslik;
- Uzviylik, izchillik;
- Tahlil qilish va taqqoslash;
- Ma'lumdan noma'lumga, yaqindan uzoqqa, soddadan qiyinga qarab borish;
- Takrorlash;

- Yangi mavzularni qiziqarli, asosan, ko'rgazmali bayon etishga e'tibor berish kerakligini uqtiradi.

Beruniyning ushbu qarashlarida hozirgi kunda bizning ta'lim-tarbiya sohamizda amal qilib kelinayotgan ta'lim tamoillarining bir nechtasi o'z ifodasini topganligini ko'rishimiz mumkin. Demak, alloma 11 asr oldin tushungan va ilgari surgan qoidalar hozirgi kunda ham ahamiyatini yo'qotmaganligi uning o'tkir zehn sohibi, o'ta ilmi kishi bo'ganligini yana bir bor isbotlaydi.

Mutafakkirlarning inson kamoloti to'g'risidagi ta'limotlari orasida Sharqda "Shayx ul-Rais", G'arbda esa "Avetsina" nomi bilan mashhur bo'lgan alloma Abu Ali ibn Sinoning inson kamoloti to'g'risidagi qarashlari muhim ahamiyatga ega. Uning fikricha, **yaxshi va yomon xulqning hammasi sharoit, tarbiya, odatlanish natijasida vujudga** keladi. Yaxshi xulqqa ham odat tufayli erishiladi. Ichki quvvatning ta'sirlari va ta'sirlanishlari takrorlanaversa, ular uchun kuchli bir malaka hosil bo'ladi.

Bilim olishda bolalarni maktabda o'qitish zarurligini qayd etar ekan, olim ta'limda quyidagi tomonlarga rioya etish zarurligini takidlaydi:

- Bolaga bilim berishda birdaniga kitobga band qilib qo'ymaslik;
- Ta'limda yengildan og'riga borish orqali ta'lim berish;
- Olib boriladigan mashqlar bolalar yoshiga mos bo'lishi;
- O'qitishda jamoa bo'lib maktabda o'qitishga e'tibor berish;
- Bilim berishda o'quvchilarning mayli, qiziqishi va qobiliyatini hisobga olish;
- O'qitishni jismoniy mashqlar bilan qo'shib olib borish.

Bu talablar hozirgi davr ta'lim prinsiplari bilan ham mos kelishi bilan qimmatlidir. Ushbu prinsiplar esa bolalarni yengil-yelpi bilim olish emas, balki har tomonlama chuqur va mustahkam bilim olishiga yordam beradi.

Talabaga bilim berish o'qituvchining mas'uliyatli burchidir. Shunga ko'ra, Ibn Sino o'qituvchining qanday bo'lishi kerakligi haqida fikr yuritar ekan, shunday yo'l-yo'riqlar beradi. Bular quyidagilardan iborat:

- Bolalar bilan muomalada bosiq, jiddiy bo'lish;
- Berilayotgan bilimlarni talabalar qanday o'zlashtirib olayotganiga e'tbor berish;
- Ta'limda turli metod va shakllardan foydalanish;
- Talabalarni xotirasi, bilimlarni egallash qobiliyati, shaxsiy xususiyatlarini bilish;
- Fanga qiziqitira olish;
- Berilayotgan bilimlarning eng muhimini ajratib bera olish;
- Bilimlarni talabalarga tushunarli, uning yoshi va aqliy darajasiga mos ravishda berish;
- Har bir so'zning bolalar hissiyotini uyg'otishi darajasida berishga erishish zarur.

Demak, allomaning ushbu fikrlari davlat, jamiyat va hozirgi kunda ta'lim-tarbiya sohasida o'qituvchi shaxsining kasbiy mahoratiga qo'yib kelayotgan talablari bilan aynan o'xshash ekanligi bilan ahamiyatlidir.

Xulosa o'rnida shuni takidlash mumkinki, Sharq mutafakkirlarining ta'lim-tarbiya to'g'risida, yosh avlodni kamoloti va ularning ilmiy dunyoqarashini shakllantirish xususidagi pedagogik fikrlari, qarashlari va ta'limotlari bugungi ta'lim-tarbiya sohasida amal qilib kelinayotgan ta'lim va tarbiya nazariyalari, ta'lim va tarbiya tamoillari va qoidalarining metodologik asosi bo'lgan, "Ta'lim to'g'risidagi" Qonun, Kadrlar Tayyorlash Milliy Dasturi, Prezidentimizning ta'lim to'g'risidagi qaror, farmonlari bilan bir qatorda turadigan ta'lim-tarbiyaning metodologik asosi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Komiljon Hoshimov, Sanobar Nishonova “Pedagogika tarixi” II qism Toshkent “Alisher Navoiy” – 2005.
2. Alisher Navoiy “Mahbub ul-qulub” asarlar 15 tomlik T.: 1996, 13-tom

ТАЛАБАЛАР ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШДА КОММУНИКАТИВ МУНОСАБАТЛАРНИНГ ЎРНИ

Джуманов Ш.З, катта ўқитувчи

Жиззах ДПИ.

Тогаева Г.Б-ўқитувчи

Ш.Рашидов тумани 32-мактаб.

АННОТАЦИЯ:

В данной статье рассмотрены роль и место коммуникативных отношений в повышении активности студентов в процессе обучения. Статью могут использовать все кто занимается проблемами формирования коммуникативных способностей будущих специалистов.

ANNOTATION

In this article has been discussed the role and place of communicative relations in increasing the activity of students in the educational process. The article can be used by everyone who deals with the problems of forming the communication skills of future specialists.

Таълим-тарбия жараёнида талабаларни мустақил фикрлайдиган, юксак интеллектуал ва маънавий салоҳиятга эга булиб, дунё миқёсида ўз тенгдошларига ҳеч қайси соҳада бўш келмайдиган кадр бўлиб камол топиши, педагогика сирларини ўрганиши ва кундалик турмуш юмушларини ҳал этишга тайёрлаб бориш масаласи асосий муаммолар тариқасида таълим жараёнида асосий вазифа бўлиб келган. Маълумки, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”да келтирилган узлуксиз таълим тизимининг барча бўғинларида ушбу муаммони ҳал этишда ўқитиш жараёни субъектларининг ўзига хос ўрни мавжуд. Худди шу сабабли, педагогика таълим жараёнида ўқитувчи билан ўқувчилар ўртасидаги коммуникатив муносабатларни янги бир босқичга ўтмоқда.

Педагог кишилар билан нормал муносабатларни ўрната олмаслик, айниқса, педагогик соҳасида ўқувчилар ва унинг ички кечинмалари ва ўзига бўлган муносабатини аниқ тасаввур қила олмаслик амалий психологияда коммуникатив ўқувсизлик ёки дисконмуникация ҳолатини келтириб чиқаради. Шунинг учун ҳам талабаларни коммуникатив билимдонликка ўргатиш, уларда зарур коммуникатив малакаларни ҳосил қилишга катта аҳамият берилмоқда. Ҳар бир зиёли киши бошқалар билан ҳамқорлик қилиш маҳорати ва санъатига эга бўлиши керак. Бу вазифа одамларни муомала ва мулоқот этикасига ўргатишни ҳар қачонгидан долзарб қилиб кўймоқда.

Ушбу муаммо таълим жараёнида ўқитувчи билан ўқувчилар ҳамкорлигининг турли жиҳатлари ҳақида шарқ мутафаккирларининг асарларида ҳам қимматли маълумотлар учрайди. Жумладан, Форобийнинг ўқув-тарбия жараёнларини ташкил